

Statistiska meddelanden

Beställningsnummer
Na 12 SM 9301

Grönområden inom och runt tätorter

Grönområden inom och runt tätorter

Green areas within and in the vicinity of urban settlements

Sammanfattning

I denna rapport redovisas uppgifter om allmänt tillgänglig mark i tätorter och i tätorternas närmaste omgivning.

Statistiken innehåller dels redovisningar av tillgängliga arealer grönområden i genomsnitt per tätort inom olika regioner och storleksklasser, dels specialredovisningar för de 10 största tätorterna i landet. Resultaten visar att tillgången på obebyggd mark lämplig för friluftsliv och annan rekreation naturligt nog varierar med tätortens storlek och belägenhet i landet. Även om den totalt tillgängliga arealen för rekreation, inom ett bestämt avstånd från tätortsgränsen, ökar med tätortens storlek, blir dock marktillgången per person lägre när en tätorts befolkning ökar. Eftersom åkermark inte ingår i den allmänt tillgängliga marken blir arealen mark lämplig för rekreation kring tätorter i jordbruksbygder sär-

skilt begränsad. Statistik över tätortsexpansionen på jordbruksmark under perioden 1960-1990 finns redovisad i rapporten Na 10 SM 9301.

I samband med tätorternas tillväxt sker dels en expansion i ytterområdena, dels en förtätning av bebyggelsen inom den tidigare tätortsgränsen. Därvid bebyggs mark som tidigare delvis var tillgänglig för promenader, utflykter och annan rekreation. Av redovisningen framgår att i genomsnitt drygt 3 % tidigare allmänt tillgänglig mark försvunnit genom förtätning under perioden 1980-1990. För de 10 största städerna är motsvarande andel drygt 5 %. Under samma period har omkring 3 % av den tidigare allmänt tillgängliga marken i närområdet kring de 10 största städerna försvunnit genom expansion vid tätortsgränsen.

STATISTISKA **SCB** CENTRALBYRÅN

Producent
Förfrågningar

SCB, Enheten för naturresursstatistik
Ingegerd Fångström, tfn 08-783 47 19
Hans Ansen, tfn 08-783 47 32

Serie
Från trycket

Na-Naturresurser och miljö
12 maj 1993, SCB Tryck, Örebro. Mellanviktigt papper

© 1993 Statistiska centralbyrån, 115 81 Stockholm. Ansvarig utgivare Börje Dernulf. Statistiska meddelanden (SM) kan köpas från SCB Förlag, 701 89 Örebro, tfn 019-17 68 00 eller telefax 019-17 69 32.

© 1993 Statistics Sweden. Statistical Reports can be obtained from SCB Publishing Unit, S-701 89 Örebro, Sweden.

Innehåll

Sida /Page

1	Sammanfattning
4	Bakgrund
4	Metodbeskrivning
6	Uppgifternas kvalitet
6	Resultat
	– Tätorternas närområden
	– Rekreationsmark inom tätorter
	– Uppgifter för enskilda tätorter
14	Svensk-engelsk ordlista
14	Referenser till annan publicering

Contents

Summary in English
Background
Description of methods
Data quality
Results
– Areas in the vicinity of urban settlements
– Areas of common access within urban settlements
– Data for single bigger urban agglomerations
List of terms
References to other publications

Summary

In this report data have been presented for areas accessible for recreational purposes inside urban areas and in the near vicinity of urban agglomerations.

The statistics presents, firstly, areas accessible for recreational purposes as mean values for urban agglomerations within regions and for size classes, secondly, special representations for the 10 largest urban agglomerations within the country. The results show, as could be expected, that the areas of non-built-up land, accessible for recreational purposes, vary with the size of the urban agglomeration and with the type of land use in the surrounding areas. Even if the total area, accessible for recreational purposes, within a specified distance from the boarderline, increases with increasing size of the settlement, the area per inhabitant will diminish with growing population. As arable land is not included in the definition of land of common access, the areas which can be used for recreational purposes will be especially limited around settlements in agricultural surroundings. Statistics presenting the expansion of urban areas on agricultural land

during the period 1960 – 1990 can be found in the report Na 10 SM 9301.

An increase in urban land use includes both an expansion of the urban territory outside the former boarderline of the settlement, and a concentration of the built-up areas within the same boarderline. This means a transformation of land, earlier accessible for walks, excursions and other recreation, into various types of built-up urban land. The statistics presented here, shows that around 3 % of the areas which earlier had been classified as land of common access, had disappeared as a result of a concentration of built-up areas within the urban territories, during the period 1980-1990. The percentage of areas lost for the same reason, within the 10 biggest urban agglomerations, amounts to around 5 %. During the same period, around 3 % of the land accessible for recreational purposes in the immediate vicinity of the same 10 largest agglomerations had disappeared because of expansion of the urban territories outside the former boarderlines.

Tabell- och figurförteckning

Tabeller

1. Strandnära mark. Andel av total allmänt tillgänglig mark i närområdet till de 10 största tätorterna med störst respektive de 10 tätorterna med minst andel strandnära mark.
2. Allmänt tillgänglig mark inom tätorter med fördelning på marktyp och storleksklass. 1990.
3. Förlust av allmänt tillgänglig mark genom förtätning inom 1970 respektive 1980 års tätortsgräns med fördelning på marktyp, storleksklass och hektar.
4. Allmänt tillgänglig mark inom tätorter med fördelning på marktyp och storleksklass 1980 och 1990. Procent av totala tätortsarealen.
5. Allmänt tillgänglig mark inom tätorter med fördelning på marktyp och region, 1990.
6. Allmänt tillgänglig mark inom de 10 största tätorterna med fördelning på marktyp, 1990.
7. Förlust av allmänt tillgänglig mark inom tätorter, 1970 — 1980 samt 1980 — 1990.
8. Minskning av arealen allmänt tillgänglig mark i närområdet utanför 1980 års tätortsgräns under perioden 1980 — 1990.

Figurer

1. Allmänt tillgänglig mark inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal per län för orter med mer än 10 000 invånare.
2. Allmänt tillgänglig mark per invånare inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal per län för orter med mer än 10 000 invånare.
3. Allmänt tillgänglig mark inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal för storleksgrupper av tätorter.
4. Allmänt tillgänglig mark per invånare inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal för storleksgrupper av tätorter.
5. Areal allmänt tillgänglig mark per invånare vid ökande avstånd från tätortsgränsen. Data för 6 enskilda större tätorter.

List of tables and figures

Tables

1. Shoreline areas in the vicinity of urban agglomerations. Data for localities with especially high or especially low percentage of shoreline areas in relation to the total area of land of common access, within a distance of 3 km from the boarderline of the settlements.
2. Area of land of common access within urban agglomerations, divided by land type and by size class, 1990.
3. Loss of land of common access within urban agglomerations, caused by concentration of built-up areas, divided by type of land and by size class for the periods 1970–1980 and 1980–1990.
4. Percentage of land of common access within urban agglomerations, divided by type of land and by size class, 1980 and 1990.
5. Area of land of common access within urban agglomerations, divided by type of land and by region, 1990.
6. Area of land of common access within the 10 biggest urban agglomerations, divided by land type, 1990.
7. Loss of land of common access within the 10 biggest urban agglomerations, divided by type of land, for the periods 1970–1980 and 1980–1990.
8. Loss of land of common access within 1 km from boarderline of the 10 biggest urban agglomerations, divided by type of land and by causes, during the period 1980–1990.

Figures

1. Total area of land of common access within 3 km from the boarderline of the urban area. Mean for localities with more than 10 000 inhabitants, divided by county.
2. Area per inhabitant of land of common access within 3 km from the boarderline of the urban area. Mean for localities with more than 10 000 inhabitants, divided by county.
3. Total area of land of common access within 3 km from the boarderline of the urban area. Mean for localities with more than 10 000 inhabitants, divided by size class.
4. Area per inhabitant of land of common access within 3 km from the boarderline of the urban area. Mean for localities, divided by size class.
5. Area per inhabitant of land of common access with increasing distance from the settlement boarderline. Data for 6 of the 10 biggest urban agglomerations.

Bakgrund

Mark som kan utnyttjas för promenader, lek och annan rekreation inom tätorter och i tätorternas omedelbara närhet, kan utgöras av parker, promenadstigar eller speciellt anlagda fritidsområden. Men även annan obebyggd, allmänt tillgänglig mark i tätortens omgivning kan utnyttjas för rekreation. Sådan mark skulle kunna kallas "allmansrättslig mark" med hänvisning till den s.k. allmansrätten. Denna innebär att var och en har rätt att ta sig fram, åtminstone till fots, över annans ägor, att uppehålla sig där och att plocka vissa naturprodukter som t.ex. bär och svamp. Just sådana områden tas emellertid ofta i första hand i anspråk vid expansion eller förtätning av bebyggelsen. Syftet med denna rapport är att redovisa arealerna av mark som kan användas för rekreation i och i närheten av tätorter, samt i vilken utsträckning tillgången på sådan obebyggd mark förändrats under perioden fr.o.m. 1970 och framåt.

Eftersom allmansrätten är en gammal sedvanerätt som kan ha något växlande innebörd i olika delar av landet, och som dessutom endast i begränsad utsträckning finns preciserad i lagtext, har vi i denna, liksom i tidigare redovisningar från SCB, valt att i stället för uttrycket "allmansrättslig mark" utnyttja begreppet "allmänt tillgänglig mark". Detta senare begrepp definieras då med hjälp av den kartografiska metod som utnyttjats vid uppgiftsinsamlingen och som beskrivits i Statistiska meddelanden Na 12 SM 8501. I den undersökningen insamlades uppgifter om den allmänt tillgängliga marken utanför tätortsgränsen inom km-zoner utanför tätorter med mer än 10 000 invånare. Begreppet "allmänt tillgänglig mark" användes då för att beteckna sådan mark som kunde identifieras på ekonomiska kartan såsom varande varken bebyggd mark, vatten, kommunikationsområden eller jordbruksmark, d.v.s. mark som betecknats med grön färg på kartan. En uppdelning gjordes i två klasser, i s.k. strandnära mark och övrig allmänt tillgänglig mark. Dessutom har sötvattensarealer redovisats separat. Undersökningen baserade sig på mätningar från den ekonomiska kartan vars utgivningsår varierar för olika delar av landet. I de län där kartan var från en period tidigare än 1970, har den kompletterats med en ajourförd bebyggelsekarta samt med flygbilder.

Tillgången på sådan allmänt tillgänglig mark i tätorternas närområden som kan utnyttjas för rekreation, varierar mellan olika landsdelar, och är givetvis beroende av vilken natur eller landskapstyp som dominerar omgivningen. Tätorter belägna i jordbruksbygd har t.ex. generellt betydligt mindre arealer rekreativ mark att tillgå i sitt närområde än orter belägna i skogsbygder. Sådana förhållanden ändras endast långsamt med tiden, t.ex. i samband med skogsplantering på åkermark eller konstruktion av fritidsanläggningar. Detta innebär att uppgifterna från den ovan nämnda vid SCB genomförda studien fortfarande kan betraktas som giltiga. En sammanfattning av resultaten presenteras därför som bakgrundsinformation till den övriga redovisningen i **figurerna 1 – 5** nedan.

Vanligare är förändringar i tillgången på rekreativ mark inom tätortsgränsen eller i tätorternas mer omedelbara närområden. De kan orsakas av att sådana arealer utnyttjats för t.ex. väg- eller bostadsbyggande, men också genom att nya parker eller fritidsområden tillkommit. Markanvändningen inom tätorter och i tätorters närområden har undersökts av

SCB i olika omgångar och redovisats i ett flertal rapporter, varav den senaste är Markanvändningen i tätorter 1990 och förändringar 1980 – 1990, med beteckningen Na 14 SM 9201.

Dessa undersökningar har utgått från tolkningar av markutnyttjandet från flygbilder, men även information från kartor och register har utnyttjats. Resultaten innebär att tätorternas arealer kan fördelas på ett antal markanvändningsklasser med huvudvikten lagd på den bebyggda marken. I samband med dessa studier har emellertid också obebyggd mark redovisats i klasserna: Brukad mark, Skogsmark, annan trädbevuxt mark, park samt Öppen mark, typ berg i dagen, impediment o.dyl.

Denna rapport bygger på resultaten från de nämnda undersökningarna. Den är en specialredovisning av förekomsten av grönområden och sådana icke bebyggda arealer som är allmänt tillgängliga och som också eventuellt kan utnyttjas som promenadmark eller strövområden. I praktiken är dock inte all obebyggd mark användbar för rekreation. Med den tillämpade metodiken finns inga möjligheter att göra en mer förfinad klassificering av kvaliteten hos den obebyggda marken. Den kan t.ex. omfatta sumpområden, mark omgärdad av stora trafikleder, risiga kalhyggen, militära övningsområden etc. De siffror som här redovisas bör därför närmast ses som ett mått på den maximala arealen potentiell rekreativ mark som kan finnas inom en viss typ av tätorter och i dessas närområden.

Metodbeskrivning

Statistiken som redovisas i denna rapport bygger på data insamlade genom två olika metoder. Den ena är en kartografisk studie av mark i tätorternas **närområden**. I denna har uppgifterna om arealer allmänt tillgänglig mark insamlats för km-zoner utanför tätortsgränsen, klassificerade med utgångspunkt från ekonomiska kartblad. Den andra är en studie av främst den bebyggda markens användning **inom tätorter**, men uppgifter har även insamlats för **en zon närmast utanför tätortsgränsen**. Zonens bredd varierar i denna studie med tätortens storlek, 0,5 km för tätorter med <50 000 invånare och 1 km för större tätorter. För redovisningen av markanvändningen inom tätorter och i det närmaste området runt tätorterna, har tolkning av markanvändningen gjorts med hjälp av flygbilder. I båda undersökningarna har den tätortsavgränsning, som utförts av SCB i samband med folk- och bostadsräkningarna, utnyttjats vid inventeringen. Enligt definitionen på tätort är det en ort med minst 200 invånare och där avståndet mellan husen normalt inte överstiger 200 m, dessutom ingår s.k. "urban markanvändning" i tätortsområdet.

Den kartografiska studien, med utgångspunkt från den ekonomiska kartan, omfattade samtliga tätorter i landet med mer än 10 000 invånare. Zoner utanför tätortsgränsen, varav den innersta på ett avstånd av 0,5 km och de följande på 1, 2 eller 3 kilometers avstånd från denna gräns studerades med avseende på förekomsten av allmänt tillgänglig mark. För tätorter med mer än 20 000 invånare undersöktes dessutom en zon på 4 kilometers avstånd från tätortsgränsen, och för orter med över 50 000 invånare ytterligare en zon på 5 kilometers avstånd från tätortsgränsen.

Markanvändningen inom respektive zon registrerades punktvis i ett rutnät med 200 meters avstånd mellan punkterna. Som "allmänt tillgänglig mark" definierades i denna

inventering all den mark som är grön på den ekonomiska kartan, dvs skog, berg, myrar, hedmark, ångar och betesmarker. Som "strandnära" mark definierades all allmänt tillgänglig mark på ett avstånd av högst 200 m från havs-, insjö- och älvstränder. Skalan på de ekonomiska kartor som utnyttjats i undersökningen var 1:10 000 (se figur A). För en mer detaljerad beskrivning av tillvägagångssättet hänvisas till rapporten Statistiska meddelanden Na 12 SM 8501.

Undersökningen av markanvändningen med utgångspunkt från tolkning av flygbilder bygger på ett urval av tätorter. Ett stickprov på 60 orter av landets totalt 1 843 tätorter har utnyttjats. Dessa orter omfattar ca 25 % av den sammanlagda tätortsarealen i landet och 40 % av tätortsbefolkningen bodde 1990 i dessa orter. Stickprovet omfattar även mindre tätorter där invånarantalet understiger 10 000 personer. Resultaten av denna undersökning har sedan räknats upp till att avse hela landets tätortsareal. Hur de tätorter som ingår i stickprovet fördelar sig på olika storleksklasser framgår av följande tabell (tablå A):

Tablå A Fördelningen av tätorterna på storleksklasser

	Tätorter med < 10 000 inv.	Tätorter med >10 000 inv. exkl. de tre storstäderna	Storstäderna: Stockholm, Göteborg, Malmö	Totalt
Antal tätorter i stickprovet	35	22	3	60
Totala antalet tätorter i landet	1 733	107	3	1 843

En regionalt fördelad redovisning kan på grund av det relativt begränsade urvalet inte göras på länsnivå, men däremot på något större geografiska regioner bildade genom sammanslagning av län. Stickprovet av tätorter utökades för denna regionala studie till att omfatta totalt 80 orter. En fullständig förteckning över tätorterna i stickprovet återfinns i rapporten Na 10 SM 9301. Hur länen grupperats för den regionala presentationen framgår av sammanställningen nedan (tablå B).

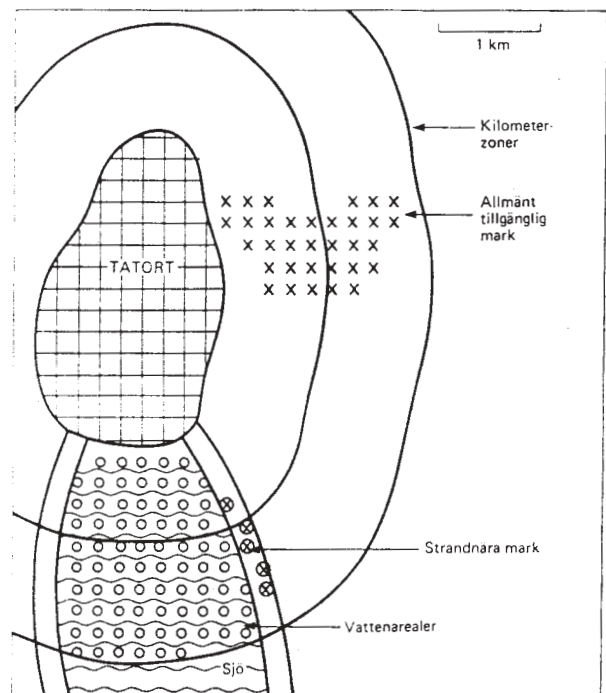
Tablå B Omfattning av redovisningsområden

Region	Ingående län
Stockholms län	Stockholms
Östra mellansverige	Uppsala, Södermanlands, Östergötlands, Örebro, Västmanlands
Småland, Öland och Gotland	Jönköpings, Kronobergs, Kalmar, Gotlands
Sydsverige	Blekinge, Kristianstads, Malmöhus
Västsverige	Hallands, Göteborgs- och Bohus, Älvsborgs, Skaraborgs
Norra mellansverige	Värmlands, Kopparbergs, Gävleborgs
Mellersta och övre Norrland	Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens, Norrbottens

Tolkningen av markanvändningen har liksom i den tidigare studien skett punktvis, men avståndet mellan punkterna har varierat med tätortens storlek. För orter med mindre än 10 000 invånare har avståndet mellan punkterna inom tätortsgränsen varit 50 m, för orter med minst 10 000 men mindre än 50 000 invånare 100 m och för orter med minst 50 000 invånare 200 m.

Tätorternas närområden har definierats som området närmast utanför tätortsgränsen upp till ett avstånd på 500 m från gränsen för alla orter med mindre än 50 000 invånare och till ett avstånd på 1 km för de större tätorterna med minst 50 000 invånare. Inom det så avgränsade närområdet har tolkning av markanvändningen utförts med ett avstånd på 100 m mellan punkterna runt orter med mindre än 50 000 invånare och med ett avstånd på 200 m mellan punkterna runt de större orterna.

Den grundläggande tolkningen av markanvändningen i denna studie har skett från svart-vita flygbilder i skala 1:10 000 från en tidpunkt så nära år 1980 som möjligt. En differens i tiden på några år kan förekomma eftersom endast delar av landet flygfotograferas varje år. Som stöd vid tolkningen användes dessutom tätortskartor och ekonomiska kartblad. En mer fullständig redovisning av metodiken har presenterats i rapporten Na 14 SM 8501. En motsvarande studie från flygbilder för en tidpunkt så nära år 1990 som möjligt har senare genomförts. Undersökningsmetodik och resultat från denna studie har redovisats i rapporten Statistiska meddelanden Na 14 SM 9201.

Figur A Principskiss av den kartografiska inventeringsmetoden

Det rutade området är tätort. Utanför denna har här två kilometerzoner ritats. Inom dessa representerar varje kryss, som ligger över den ekonomiska kartans gröna områden, fyra hektar allmänt tillgänglig mark. Motsvarande vattenarealer markeras av små cirklar. Arealerna summeras och redovisas i tabeller i Statistiska meddelanden Na 12 SM 8501.

Förändringar i markanvändningen mellan år 1970 och 1980 samt mellan år 1980 och 1990 har studerats med utgångspunkt från den ovan beskrivna inventeringen avseende år 1980. Därvid har flygfoton så nära år 1970 respektive 1990 som möjligt utnyttjats. Liksom tidigare hämtades också kompletterande information från tätortskartor och ekonomiska kartor. Vid den senaste förändringsstudien avseende åren 1980 – 1990, har dessutom uppgifter från fastighetsregistret rörande byggnader uppförda under 1980-talet kommit till användning. Med hjälp av de tätortsgränser som tagits fram i samband med folk- och bostadsräkningarna 1970 och 1990 kunde den mark som tagits i anspråk vid tätorternas expansion under 70- respektive 80-talet identifieras. En noggrannare redovisning av tillvägagångssätten finns publicerad i rapporterna Statistiska meddelanden Na 14 SM 8601, NA 14 SM 9101 samt Na 14 SM 9201.

Uppgifternas kvalitet

I båda de här utnyttjade undersökningsmetoderna förekommer ett visst stickprovfel beroende på att markanvändningen tolkats punktvis. I studien som bygger på flygbildstolkning förekommer dessutom ett stickprovfel orsakat av att endast ett urval av landets samtliga tätorter ingår i undersökningen. Resultaten från denna studie anges utan parentes omkring värdena, om det verkliga värdet med 95 procents sannolikhet ligger inom ett intervall som är högst $\pm 25\%$ av det angivna värdet. Parentes kring värdet anger att det verkliga värdet med 70 procents sannolikhet ligger inom ett sådant intervall. Värden med större osäkerhet än så har inte redovisats. Två punkter (...) anger detta förhållande.

För förändringsstudiernas del uppkommer inte något ytterligare stickprovfel, utöver det att endast 60 tätorter ingår i urvalet, eftersom dessa undersökningar är totalstudier. I fråga om studien av förändringar mellan 1970 och 1980 noterades eventuella förändringar i varje tolkningspunkt. För studien av förändringar mellan 1980 och 1990 jämfördes hela ytan av två flygbilder från de två undersökta tidpunkterna och områden med förändrad markanvändning markerades för senare arealmätning.

Ett visst tolkningsfel kan även uppkomma i undersökningen som bygger på flygbildstolkning. För de typer av markanvändning som redovisas i denna rapport bedöms dock tolkningsfelet som tämligen litet i förhållande till de redovisade stickprovfelen. Den varierande åldern hos kartmaterial och flygbilder som principiellt borde avse en och samma tidpunkt har omnämnts ovan. Detta är en faktor som kan påverka resultatens kvalitet i den kartografiska studien. Liksom i fråga om tolkningsfelen bedöms emellertid också denna typ av fel som relativt litet i jämförelse med stickprovfelen.

Resultat

Presentationen av resultaten har här nedan delats upp i tre olika delar. Den första delen (**figurerna 1 – 5** samt **tabell 1**) bygger på den tidigare beskrivna kartografiska metoden och avser markområdena **utanför tätortsgränsen**. Där demonstreras hur den kringliggande naturtypen och tätorternas storlek bestämmer tillgången till lämplig mark för rekreation och friluftsliv. Därefter följer ett avsnitt som visar genomsnittlig tillgång på allmänt tillgänglig mark främst **inom tätorter**

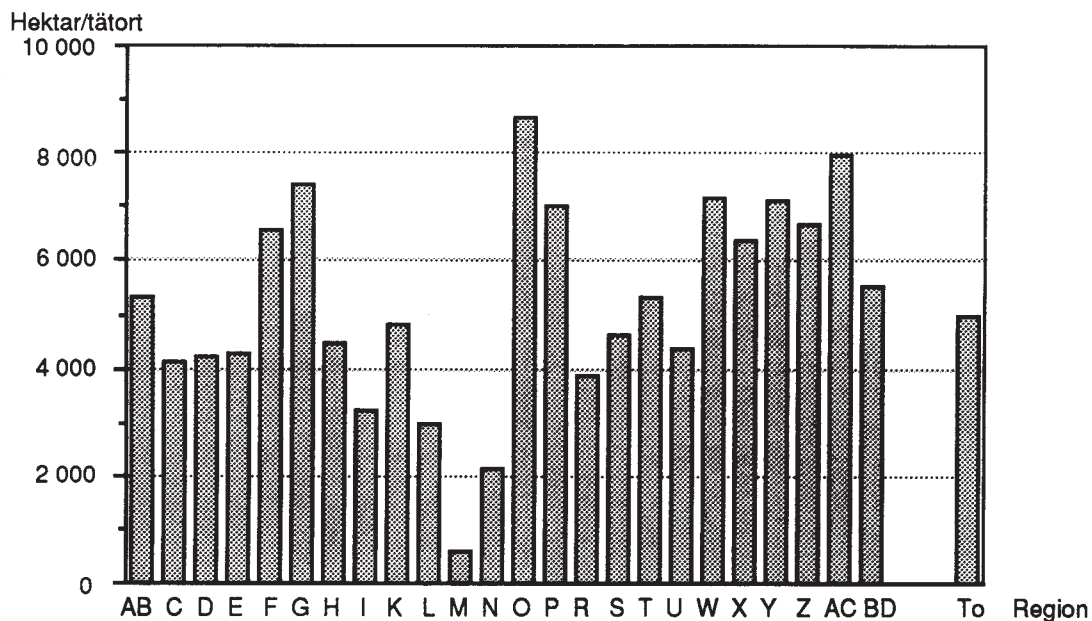
samt de förändringar som skett under perioden 1970 – 1990 (**tabellerna 2 – 5**). Dessa uppgifter bygger på flygbildstolkning av markanvändningen. Slutligen följer ett avsnitt där redovisningen avser förhållandena i och omkring **enskilda tätorter** i landet samt förändringar som skett sedan 1970-talet. (**tabellerna 6 – 8**).

Tätorternas närområden

Tillgången till mark för rekreation i tätorternas närområden varierar kraftigt mellan olika delar av landet. Detta beror dels på att den dominerande naturtypen växlar, dels på att antalet tätorter och dessas storlek varierar. Av presentationen i **Figur 1** framgår hur den totala arealen allmänt tillgänglig mark på ett avstånd av 3 km från tätortsgränsen varierar inom olika län. Det är tydligt att Skånelänens, och speciellt Malmöhus läns tillgång på rekreationsmark är mycket begränsad. Intensiteten i utnyttjandet och därmed slitaget på marken ökar ju större befolkningen inom området är. Om hänsyn tas till detta finns även vissa andra delar av landet där trycket mot rekreationsmarken blir tämligen hårt, enligt presentationen i **figur 2**, t.ex. Stockholms, Uppsala, Östergötlands, Hallands län samt Göteborgs- och Bohuslän.

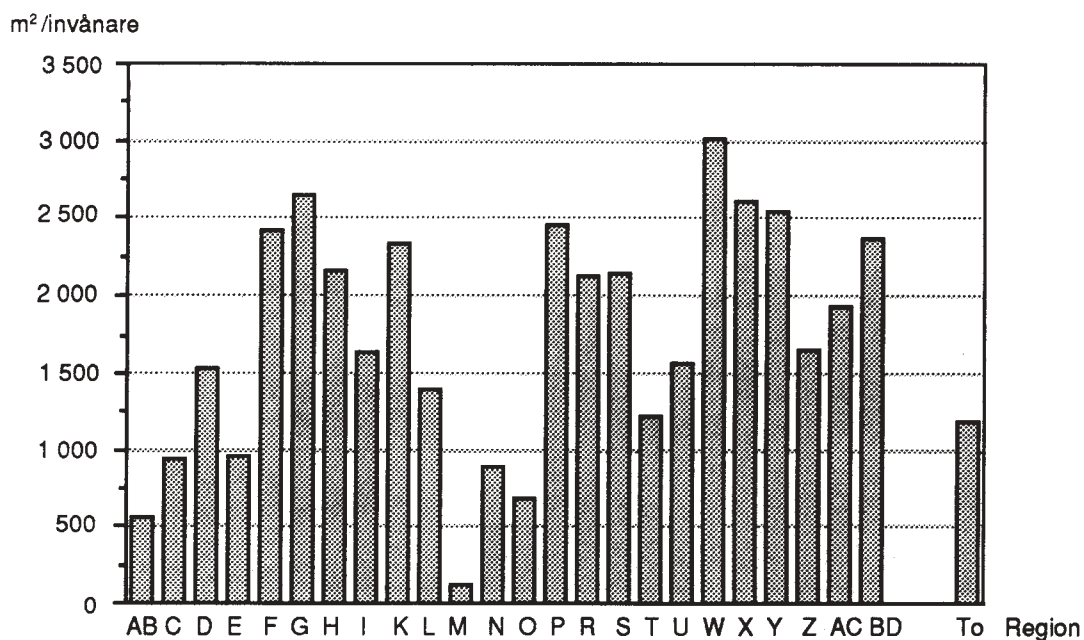
Hur arealen totalt tillgänglig mark i tätorternas omgivning förändras med tätorternas storlek framgår av redovisningen i **figur 3**, där tätorterna delats upp i 6 olika storleksgrupper. Möjligheterna att i tätortens närmaste omgivning uppleva mer ostörd natur minskar emellertid med tätortsstorleken genom den ovan nämnda ökade intensiteten i utnyttjandet av marken. Hur arealen allmänt tillgänglig mark per invånare varierar med tätorternas storlek presenteras i **figur 4** för samma 6 storleksgrupper.

Tillgången på mark för rekreation ökar naturligt ju längre ut från tätorten man befinner sig. Att det är stor skillnad mellan olika delar av landet även i detta avseende illustreras av **figur 5**, där arealen allmänt tillgänglig mark redovisas per invånare för några olika enskilda tätorter. Skånes tätorter är speciellt utsatta i jämförelse med andra delar av landet. Mark i närheten av stränder är ofta särskilt uppskattad för rekreation. För att belysa variationen mellan olika tätorter har i **tabell 1** redovisats förhållandena i närområdet till de 10 bäst respektive de 10 sämst ställda tätorterna med avseende på s.k. strandnära mark. En mer fullständig presentation återfinns i rapporten Na 12 SM 8501.

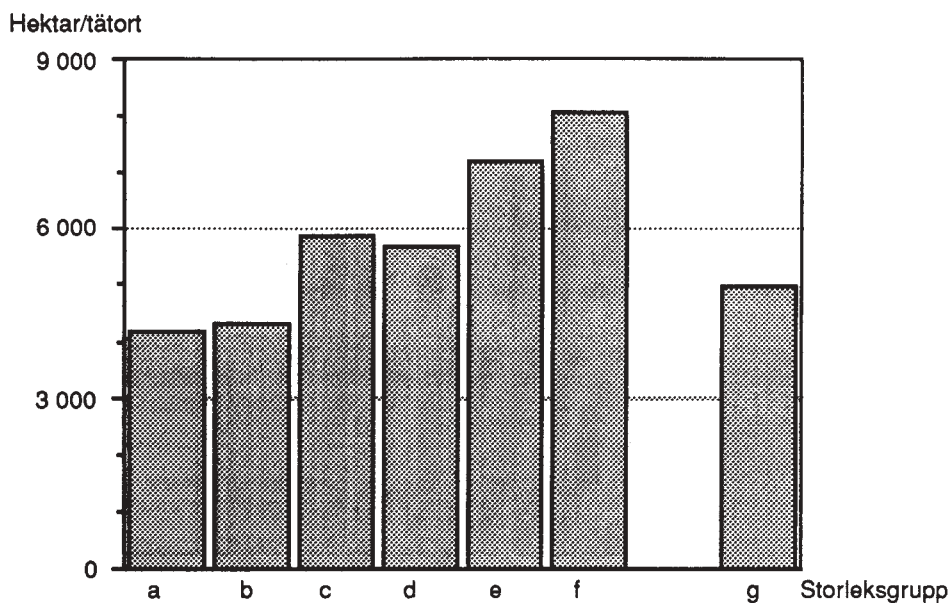

Figur 1
Allmänt tillgänglig mark inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal per län för orter med mer än 10 000 invånare, hektar

AB = Stockholms län	K = Blekinge län	T = Örebro län
C = Uppsala län	L = Kristianstads län	U = Västmanlands län
D = Södermanlands län	M = Malmöhus län	W = Kopparbergs län
E = Östergötlands län	N = Hallands län	X = Gävleborgs län
F = Jönköpings län	O = Göteborgs o Bohus län	Y = Västernorrlands län
G = Kronobergs län	P = Älvsborgs län	Z = Jämtlands län
H = Kalmar län	R = Skaraborgs län	AC = Västerbottens län
I = Gotlands län	S = Värmlands län	BD = Norrbottens län
To = samtliga tätorter		

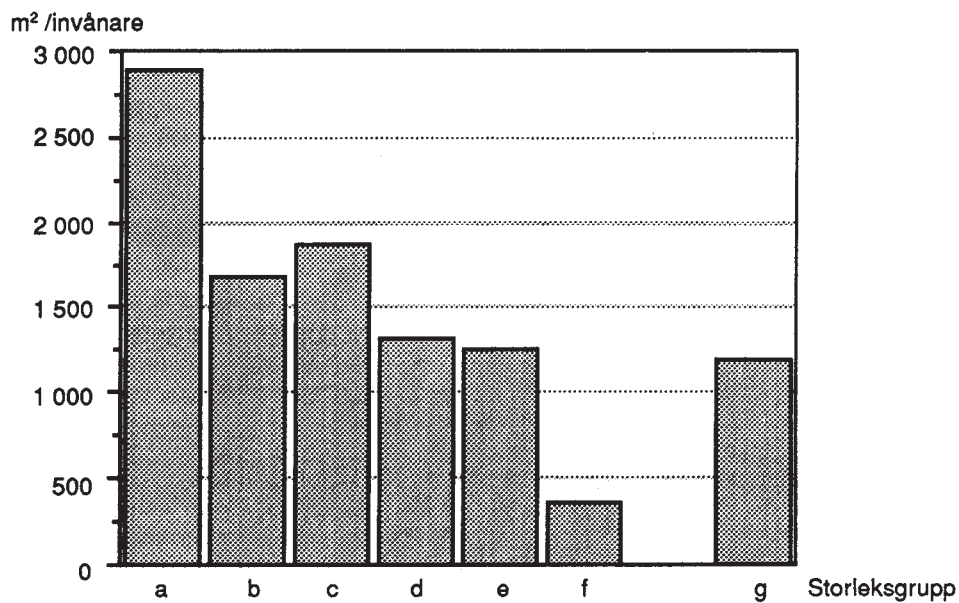

Figur 2
Allmänt tillgänglig mark per invånare inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal per län för orter med mer än 10 000 invånare. För förklaring av beteckningarna – se figur 1

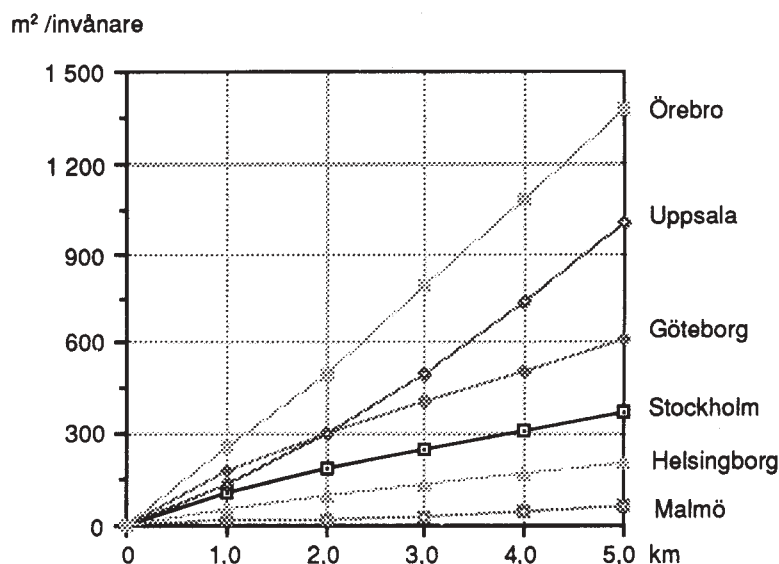

Figur 3
Allmänt tillgänglig mark inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal för storleksgrupper av tätorter

Storleksgrupp a	10 000 – 20 000	invånare
Storleksgrupp b	20 000 – 30 000	”
Storleksgrupp c	30 000 – 40 000	”
Storleksgrupp d	40 000 – 50 000	”
Storleksgrupp e	50 000 – 75 000	”
Storleksgrupp f	> 75 000	”
Storleksgrupp g	medeltal för samtliga tätorter	

Figur 4
Allmänt tillgänglig mark per Invånare inom 3 km från tätortsgränsen. Medeltal för storleksgrupper av tätorter

Figur 5
Areal allmänt tillgänglig mark per invånare vid ökade avstånd från tätortsgränsen. Data för 6 enskilda större tätorter

Tabell 1

Strandnära mark, andel av total allmänt tillgänglig mark i närområdet till de 10 tätorterna med störst respektive de 10 tätorterna med minst andel strandnära mark

	Strandnära mark inom 3 km från tätortsgränsen		
	ha	m ² /inv	% av totalt allmänt tillgänglig mark
Orter med störst tillgång till strandnära mark			
Skoghall	1 032	910	42,6
Oxelösund	984	700	41,4
Landskrona	128	60	40,0
Nynäshamn	1 084	970	38,2
Varberg	332	170	25,5
Lidingö	536	180	25,3
Västervik	1 148	540	24,8
Kalmar	400	130	24,6
Boo	636	420	23,6
Luleå	1 100	260	23,0
Orter med minst tillgång till strandnära mark			
Ljungby	68	50	1,3
Falköping	32	20	1,1
Mjölby	36	30	0,9
Nybro	60	50	0,9
Skara	20	20	0,5
Enköping	80	0	0,2
Eslöv	0	0	0,0
Kumla	0	0	0,0
Lund	0	0	0,0
Staffanstorps	0	0	0,0

Rekreativ mark inom tätorter

Metoden som använts för studier av markanvändningen inom tätorter bygger på ett urval av tätorter som beskrivits tidigare. Detta innebär att det inte är möjligt att göra en lika detaljerad uppdelning på tätortsstorlek eller på geografiska regioner som i den kartografiska studien över närområdena. I tabellerna här nedan presenteras därför statistiken dels för tre storleksklasser bildade genom en sammanslagning av tätorterna ingående i urvalet, dels för regioner bildade genom sammanslagning länsvis såsom beskrivits tidigare (tabell B).

I tabell 2 redovisas hur stora arealer allmänt tillgänglig mark som i genomsnitt finns tillgänglig inom tätorter i respektive storleksklass. Det framgår att människor som bor i mindre orter har betydligt bättre tillgång till rekreativ mark även inom tätortsgränsen (för förhållandena utanför tätorten hänvisas till presentationen i figur 4). Detta gäller både räknat per individ och uttryckt som andel allmänt tillgänglig mark i procent av den totala ytan inom tätortsgränsen.

Vid utbyggnad sker dels en expansion av bebyggelsen i ytterområdena, utanför den tidigare tätortens gränser, dels ett utnyttjande av den tidigare obebyggda marken inom tätorten, en s.k. förtätning av boendet och markutnyttjandet. Ny mark tillfogas inom tätorten i ytterkanterna samtidigt som tidigare allmänt tillgänglig mer centralt belägen mark bebyggs. Hur stora tidigare obebyggda ytor som på detta sätt exploaterats inom tätorten under två på varandra följande 10-årsperioder redovisas i tabell 3. Eftersom ny obebyggd mark tillkommer i ytterområdena förblir emellertid andelen allmänt tillgänglig mark inom tätorten i stort sett oförändrad, om än förskjutet mot tätortens ytterområden (se tabell 4).

För boende i en större ords centrala delar kan detta givetvis ändå innebära en förlust av närbelägen rekreativ mark.

Tabell 2

Allmänt tillgänglig mark inom tätorter med fördelning på marktyp och storleksklass, 1990

Storleksklass	Marktyp			Övrig allmänt tillgänglig mark			Total areal allmänt tillgänglig mark		
	Skogsmark, parker, och övr. trädbevuxen mark								
	ha	m ² /inv.	% av totala tätortsarealen	ha	m ² /inv.	% av totala tätortsarealen	ha	m ² /inv.	% av totala tätortsarealen
Tätorter med < 10 000 inv.	40 850	168	15	50 700	209	19	91 550	377	34
Tätorter med > 10 000 inv. utom de tre storstäderna	23 750	79	13	21 900	73	12	45 650	152	26
Storstäderna: Stockholm, Göteborg och Malmö	9 450	55	15	6 400	37	10	15 850	92	25
Samtliga tätorter	74 050	103	15	79 000	110	15	153 050	214	30

Tabell 3

Förlust av allmänt tillgänglig mark genom förtätning inom 1970 respektive 1980 års tätortsgräns med fördelning på marktyp och storleksklass, hektar

Storleksgrupp	1970-1980			1980-1990			% av allmänt tillgänglig mark 1980
	Skogsmark o. liknande	Öppen mark	Totalt allmänt tillgänglig mark	Skogsmark o. liknande	Öppen mark	Totalt allmänt tillgänglig mark	
Tätorter med < 10 000 inv.	(1 640)	(2 560)	(4 200)	940	1 400	2 340	2,6
Tätorter med > 10 000 inv. utom de 3 största	(1 880)	3 460	5 340	790	930	1 720	3,9
Storstäderna: Stockholm, Göteborg och Malmö	670	550	1 220	410	550	960	5,9
Samtliga tätorter	(4 190)	6 570	10 760	2 140	2 880	5 020	3,4

Tabell 4

Allmänt tillgänglig mark inom tätorter med fördelning på marktyp och storleksklass 1980 och 1990, procent av totala tätortsarealen

Storleks- grupp	Marktyp		Övrig allmänt tillgänglig mark		Total areal allmänt tillgänglig mark	
	Skogsmark, parker, och övr. trädbevuxen mark					
	1980	1990	1980	1990	1980	1990
Tätorter med < 10 000 inv.	14,8	15,1	19,6	18,8	34,4	33,9
Tätorter med > 10 000 inv. utom de tre storstäderna	12,9	13,6	13,2	12,6	26,1	26,2
Storstäderna: Stockholm, Göteborg och Malmö	16,0	15,5	11,3	10,5	27,3	26,0
Samtliga tätorter	14,7	14,6	16,4	15,6	31,1	30,2

Tabell 5

Allmänt tillgänglig mark inom tätorter med fördelning på marktyp och region, 1990

Region	Marktyp								
	Skogsmark, parker, och övr. trädbevuxen mark			Övrig allmänt tillgänglig mark			Total areal allmänt tillgänglig mark		
	ha	m ² /inv.	% av totala tätorts- arealen	ha	m ² /inv.	% av totala tätorts- arealen	ha	m ² /inv.	% av totala tätorts- arealen
Stockholms län	9 050	58	13,8	6 850	44	10,4	15 900	99	24,2
Ö. mellan-Sverige	15 400	127	17,8	(11 800)	(97)	(13,7)	27 200	224	31,5
Småland, Öland och Gotland	(9 650)	(161)	(17,9)	(8 550)	(142)	(15,8)	18 200	303	33,7
Syd-Sverige	(10 400)	(100)	(15,9)
Väst-Sverige	13 700	99	14,6	(13 850)	(100)	(14,7)	27 550	199	29,3
N. mellan-Sverige	11 050	167	14,8	(13 550)	(205)	(18,2)	24 600	372	33,0
Mellersta och övre Norrland	12 050	175	16,7	(14 050)	(205)	(19,5)	26 100	380	36,2
Hela riket	74 050	103	14,5	79 000	110	15,4	153 050	213	29,9

Skillnaderna mellan olika delar av landet framgår av presentationen i **tabell 5**. För Syd-Sverige kan ingen statistik redovisas beträffande skogsmark eftersom sådan mark knappast förekommer här och uppgifterna därför blir alltför osäkra. Bland de landsdelar som statistiken täcker, har Stockholms län genomsnittligt minst areal rekreationsmark, både om presentationen avser areal per individ och räknat som procent av all mark inom tätorterna. Invånarna i städer i norra Sverige har det mer gynnsamt ställt, både räknat per invånare och som andel allmänt tillgänglig mark av den totala tätortsarealen.

Uppgifter för enskilda tätorter

Som framgått av redovisningen i **figur 4** och **tabell 2** ovan, är det människorna i de största tätorterna som har den relativt sett minsta arealen allmänt tillgänglig mark till sitt förhållande. En speciell redovisning för förhållandena i de 10 största tätorterna i landet ges därför här i **tabell 6 – 8**. I

särklass lägsta tillgången på rekreationsmark har Malmö stad, både räknat per invånare och som andel av den totala tätortsarealen, vilket framgår av **tabell 6**. Samtidigt har Malmö och därefter Stockholm, enligt **tabell 7**, förlorat störst andel av den tidigare allmänt tillgängliga marken inom tätortsgränsen under perioden 1980 – 1990. Eftersom Malmöhus län, enligt redovisningen i **figur 1**, har mycket lite allmänt tillgänglig mark också utanför tätorten, tycks situationen här i detta avseende vara svårare än för samtliga övriga svenska tätorter.

Markanvändningen inom närområdet runt tätorter omfattande, i den här redovisade undersökningen, en 1 km-zon utanför tätortsgränsen, har också förändrats under perioden 1980 – 1990. I **tabell 8** presenteras dels uppgifter om de arealer tidigare allmänt tillgänglig mark som tagits i anspråk vid expansion i tätorternas ytterområden, dels övriga förändringar av sådan mark under perioden.

Tabell 6
Allmänt tillgänglig mark inom de 10 största tätorterna med fördelning på marktyp, 1990

Tätort	Marktyp								
	Skogsmark, parker, och övr. trädbevuxen mark			Övrig allmänt tillgänglig mark			Total areal allmänt tillgänglig mark		
	ha	m ² /inv.	% av tätortsarealen	ha	m ² /inv.	% av tätortsarealen	ha	m ² /inv.	% av tätortsarealen
Stockholm	5 755	55	17	3 290	32	10	9 045	87	27
Göteborg	3 495	75	18	2 385	51	12	5 880	126	30
Malmö	120	5	2	870	39	13	990	44	15
Uppsala	810	74	18	470	43	10	1 280	117	28
Västerås	720	73	15	460	47	9	1 180	120	24
Örebro	425	50	10	670	78	16	1 095	128	26
Linköping	585	71	15	530	64	14	1 115	135	29
Norrköping	305	36	9	470	57	14	775	93	23
Helsingborg	210	26	6	460	57	14	670	83	20
Jönköping	840	110	19	485	63	11	1 325	173	30
Totalt	13 265	57	15	10 090	43	11	23 355	100	26

Tabell 7
Förlust av allmänt tillgänglig mark inom tätorter, 1970 - 1980 samt 1980 - 1990

Tätort	1970-1980				1980-1990			
	Skogs- mark ha	Öppen mark ha	Totalt försvunnen allmänt tillg. mark		Skogs- mark ha	Öppen mark ha	Totalt försvunnen allmänt tillg. mark	
			ha	% ¹			ha	% ¹
Stockholm	473	288	761	8,3	331	328	659	6,7
Göteborg	178	113	291	5,6	75	133	208	3,6
Malmö	0	153	152	12,9	0	90	90	8,5
Uppsala	21	82	102	10,3	9	19	28	2,2
Västerås	40	79	119	12,1	38	12	50	4,3
Örebro	13	47	60	6,9	2	49	51	4,5
Linköping	14	34	48	5,3	0	28	28	2,5
Norrköping	20	101	121	14,8	0	25	25	3,1
Helsingborg	8	70	78	10,5	1	31	32	4,7
Jönköping	18	179	197	15,8	14	40	54	3,8
Totalt	785	1146	1929	8,7	470	755	1225	5,0

1) av totala arealen allmänt tillgänglig mark 1970 resp. 1980

Tabell 8
Minskning av arealen allmänt tillgänglig mark i närområdet utanför 1980 års tätortsgräns under perioden 1980 - 1990

Tätort	Expansion vid tätortsgränsen			Minskning av allmänt tillgänglig mark i när- området ha	Total förlust av allmänt tillgänglig mark i när- området	
	Skogs- mark ha	Öppen mark ha	Totalt ha		ha	% av totala arealen i närområdet
Stockholm	307	14	321	55	376	3,4
Göteborg	145	41	186	59	245	3,0
Malmö	0	1	1	10	11	3,0
Uppsala	15	0	15	5	20	1,5
Västerås	66	0	66	5	71	4,7
Örebro	21	6	27	54	81	3,7
Linköping	30	0	30	6	36	2,4
Norrköping	37	6	43	11	54	3,9
Helsingborg	0	7	7	1	8	2,1
Jönköping	21	0	21	60	81	2,4
Totalt	642	75	717	266	983	3,1

Svensk-engelsk ordlista

List of terms

allmänt tillgänglig mark	land of common access	orter	localities, settlements
andel	proportion		
areal	area	parker	parks
avstånd	distance	procent	percentage
fördelning	distribution	region	region
förlust	loss		
förtätning	concentration	skogsmark	forest land
		storleksgrupp	size class
hektar	hectare	strandnära mark	shoreland areas
		största	biggest
inom	within		
invånare	inhabitants	total	total
		trädbevuxen mark	woodland
län	county	tätort	urban settlement
		tätortsgräns	boarderline of urban settlement
marktyp	type of land		
medeltal	mean	öppen mark	open areas
minskning	decrease	övrig	other
närområde	near vicinity		

Referenser till annan publicering

SCB. Allmänt tillgänglig mark kring tätorter med mer än 10 000 invånare. En kartografisk-statistisk inventering utförd i samråd med statens naturvårdsverk. Na 12 SM 8501.

SCB. Markanvändningen inom tätorter och tätorters närområden 1980. Na 14 SM 8501.

SCB. Markanvändning inom tätorter och tätorters närområden. Förändringar 1970–1980. Na 14 SM 8601

SCB. Markanvändningen i de 10 största tätorterna 1985. Na 14 SM 8901.

SCB. Markanvändningen i de 10 största tätorterna 1990 och förändringar 1980–1990. Na 14 SM 9101.

SCB. Tätorter 1990. Befolkning och areal i tätorter och glesbygd. Na 38 SM 9101.

SCB. Markanvändningen i tätorter 1990 och förändringar 1980-1990. Na 14 SM 9201.

SCB. Tätortsexpansion på jordbruksmark 1960-1990. Sammanställning och jämförelser med annan statistik. Na 10 SM 9301.

Teckenförklaring

I tabellredovisningen har följande tecken använts:

.. = uppgift saknas
0 = uppgift mindre än 0,5

Explanation of symbols

In the data presentation in the tables the following symbols have been used:

.. = data not available
0 = magnitude less than half of unit employed